

הרב יחיא יצחק הלוי

אם אשכחך ירושלים תשכח ימינ"י

לדמותו של הרב יחיא יצחק הלוי
רבה הראשי של תימן תרס"ב-תרצ"ב

שנים ראשונות

הרב יחיא יצחק הלוי נולד בשנת תרכ"ח (1868). בילדותו למד תורה מפני אבי אמו, הרב שלום מנצורה, וכן למד ושימש את הרב אברהם קארה, הרב חיים קורח ורבנים אחרים מגדולי הדור. כבר בצעירותו הכירו בו הכול כי לגדולות ולגדלות נוצר: בהיותו כבן 20 שנה היה שותף לפולמוס הלכתי גדול על אודות הספד ב"יום טוב שני של גלויות", וכעבור שנה השתתף גם בפולמוס הלכתי שהסעיר את העיר צנעא משך כשנה בעניין קידושי אישה. באותן שנים כבר צירפוהו זקני הדיינים לישב עמם בדין, והוא חתום בשנות בחרותו על פסקי דין בחברת הדיינים זקני הדור, שהיו קשישים ממנו בעשרות שנים. שנים אחדות לאחר מכן, בהיותו בן 29, אף נתפרסמו חידושי תורה והשגות שכתב בקובץ "תורה מציון", שראה אור באותן שנים בירושלים, ושהשתתפו בו גדולי תורה מכל העולם היהודי.

אבירן הלוי

הרב אבירן יצחק הלוי, חבר בית הדין הרבני בתל אביב, הוא נינו של הרב יחיא יצחק הלוי, וערך לזכרו את סדרת הספרים "איש ימינ"י".

תינוקות של בית רבן
(אוסף ברסלבי, ארכיון
התמונות יד ברצבי)

במקום כתב את תשובתו, מפני לחץ השואל שהוא רוצה לשוב לעירו.

בהקשר זה יש לציין כי אחת הסיבות שבעטיין נהגו רבים מחכמי תימן להשיב ולכתוב את תשובתם ההלכתית על גבי נייר השאלה דווקא, היא על מנת שיוכל השואל – לאחר שיקבל את התשובה – להראותה לידידיו החולקים עליו, לבל יוכלו אלה להלעזי ולומר ששינה משהו בשאלתו לרב. לבד מפסיקת ההלכה היה הרב טרוד כל ימיו גם בשאר עסקי הכלל: הרשאת רבנים ושוחטים, שטרות מכר, שטרי חזקה ומחאה, צוואות, השכנת שלום בין מתפללי בתי כנסיות, בין אדם לחברו ובין איש לאשתו, כתובות, גיטין ועוד.

מידותיו הייחודיות של הרב בלטו בעיקר ביושבו אל המשפט, כפי שתיאר חברו לבית הדין, הרב עמרם קורח:

דבריו המסודרים בשום שכל נכנסים בלב שומעיהם. כקטן כגדול מוקיר ומכבד. נזקק לדין של פרוטה כדין של מנה. לא היה מחניף לבעלי זרוע ואנשי זדון, כי אם עומד מנגד לשבר מלתעות עול ולסגור הדרך בפניהם, להגן על העלובים שבורי הלב [...] גם בלילה פותח דלתות ביתו, לכל דורש עזרתו או עצתו. בדין שבין אדם לחברו, היה מתון להסביר לבעלי הדין, לתווך השלום בדרך פשרה מטיבה, ורובם יוצאים מלפניו בשלום ובשקט [...] מזכיר היה את הקהל במכתבי תוכחת לכל בתי כנסיות. מזהירים לפרוש מכל דבר אסור, ומכל מעשה מגונה, ומזרזים לעסק תורה ותפילה.

לא רק בהנהגת הקהל נהג בענווה ובאורך רוח: גם תשובותיו בהלכה כתובות לשון רכה, תוך שהוא נמנע מלנקוט לשון תקיפה גם בעסקו במלחמתה של תורה. כך למשל, בתשובה

בשנת תרס"ב (1902), לאחר פטירת ראב"ד צנעא, הרב שלמה צאלח, נתבקש הרב יחיא יצחק לשמש בתפקיד אב בית הדין בעיר הבירה צנעא, אולם הוא השתמט מתפקיד כפוי טובה זה: הרב הראשי בתימן היה למעשה שער לעזאזל שסבל מהתנכלות השלטונות ויהודים נרגנים שבקצה המחנה, ולא אחת מצא עצמו בין הפטיש לסדן. כל זאת, יש לציין, שלא על מנת לקבל שכר... בדור שלפניו שימשו כעשרה רבנים בתפקיד זה, וכולם פוטרו או התפטרו לאחר שנים אחדות.

שלוש השנים הבאות (תרס"ג-תרס"ה / 1903-1905) היו שנות בצורת ורעב בתימן, ועל כך נוסף המצור הנורא שהטילו חיילי האימאם בשנת תרס"ה על צנעא, שגרם למותם ולנדידתם של רוב תושבי העיר. הרב יחיא יצחק עצמו גלה תחילה למח'ית, ולאחר מכן גלה לד'מאר. בשנים אלו שכל את אשת נעוריו, סעדה כ'מרי, ונותר בגפו לטפל בילדיו הקטנים ולגדלם.

"ובו במקום כתב תשובתו": הנהגת הציבור

בשנת תרס"ה בחרה בו הקהילה ומינה אותו האימאם – יחד עם הרבנים אהרן הכהן, יחיא קאפח ויחיא אביץ' – לשמש בהנהגת הקהילה בתימן כולה. ברם לאחר כשנה נשמטו רעיו מהנהגת הקהל והוא נותר לבדו, מנהיג יחיד, ראב"ד, חכם באשי ורב ראשי ליהודי תימן. במשרה קשה ומורכבת זו נשא במשך כ-30 שנה, עד לפטירתו בשנת תרצ"ב (1932).

הקהילה היהודית בתימן הייתה באותן שנים קהילה חרבה, ולמעשה הוטל עליו לקומם את הקהילה מחורבנה והריסותיה, ולבנותה מהמסד ועד לטפחות. הרב הלוי עשה לתקנת הקהילה ולכל צרכיה: חינוכם של תינוקות של בית רבן; העמדת רבנים; גאולת אדמת הרובע היהודי מידי הווקף המוסלמי; טיפול ביתומים; פיקוח על קופת הצדקה והגברת התמיכה בעניים, בנזקקים ובאלמנות; דאגה לתקנת בחורי ובנות ישראל הממתינים לנישואין; ניחום אבלים ועוד. במידה רבה ניצל הרב את קשריו הטובים עם האימאם יחיא שליטה של תימן כדי לדאוג לבני עדתו.

מבוקר עד ערב היה טרוד בצורכי הכלל, כפי שהעיד על עצמו בתשובה לרבני ארץ ישראל: "ועוד כי רבו משערות ראשי עסקי קהילתנו העמוסים עלי ראשי כידוע".

למרות העומס האדיר שהוטל עליו, השיב הרב אלפי תשובות ומעשי בית דין למאות ערי תימן וכפריה. רבנותו הייתה פרוסה מצעדה שבצפונה הרחוק של תימן, ועד שרעב ועדן שבדרום. במזרח הייתה מצודתו פרוסה עד לחבאן וביצ'א הנדחות, ובמערב עד לקצה גבול היישוב היהודי מרוח ים. על פי רוב נהג הרב לענות לשואליו בעצמו, ולא לתר, כפי שהעיד בנו, הרב שלום הלוי:

זכור אני כי המנוח אדוני אבי ז"ל השתמש במענה השאלות שבאו לפניו באופן כה קצר, שבאותה פיסת נייר שבאה מן השאלה, בה חתם את תשובתו לשואל. ובמקרים מיוחדים קיבל השאלה כשהוא עובר בשוק, ובו

ראשי העדה היהודית בצנעא, מימין: ר' אהרן הכהן, סלימאן חבשוש ור' יחיא יצחק הלוי

הרב שלום יצחק הלוי, מראשי רבני תימן בישראל

מכתב יד"ק [יד קדשו] המספר קורותיהם הגיענו. וידעתי כי עלו והצליחו בהפרדם, [...] ואנחנו תפלה לרומם לגדל מעלתם [...] חכם אחד מטבריה שליח כולל שמו ר' יוסף אביטבול יצ"ו [ישמרהו צורו ויוצרו] יצא לתימן לקבץ נדבות, ובשבוע העבר היה אצלי. בני האדם רובם מעיזים פניהם בין לו בין לזולתו לאמר כי לא יתחייבו לשום אדם פר"ק [פרוטה קטנה] זולת ענייהם שבתומן דווקא. אנכי מתחנן ומפייס לכל אדם שיבא אצלי לאמר ראו מכתבי אחינו התימנים שבעיה"ק ירושת"ו [שבעיר הקודש ירושלים תבנה ותכונן] כי המה בצע"ג [בצער גדול].

בשנת תרע"ד (1914) פרצה בצנעא, בעטיה של קבוצה קטנה, מחלוקת בעניין קדושתה של הקבלה. הרב הלוי שעמד כחומה בצורה בראש הרוב המוחלט של בני הקהילה לביצור המסורת, הפנה את העניין להכרעת בתי הדין בירושלים הפרושים, החסידים, הספרדים וכל עדות המזרח, ובהמשך גם לרבנים אברהם יצחק הכהן קוק וכן ציון חי עוזיאל. לאחר שנתקבלה תשובתם החד-משמעית של עשרות רבני ירושלים, לא נזקק עוד לשאלה זו וסמך את שתי ידיו על הכרעתם. בהקשר זה יש להדגיש כי על אף שהיה ער וקשוב לצורכי העת החדשה, ונכון לשניוניים ותמורות שהשעה צריכה להם, עמד בתוקף על כך ששינויים אלו לא יפגעו במאומה במסורת ובשמירת הדת. ואכן, רק לאחר פטירתו התעוררה מחדש מחלוקת זו והסבה נזק כבד לקהילה. הרב יחיא יצחק הקפיד מאוד גם על כבודה של העדה. לפיכך הבהיר שלא לכל אחד מתימן נתונה הרשות לשגר שאלה הלכתית זו או אחרת לירושלים. רק לאחר שהתבררה השאלה היטב בין גדולי רבני תימן ותלמידי הישיבה הכללית, שהיו המוסדות העליונים לתורה ולהוראה בתימן, התיר לשלוח שאלה לארץ ישראל. מאהבתו הרבה לירושלים, נהג לעתים לחתום את שמו ימיני: הן כראשי תיבות של יחיא בן משה יצחק נ'רו י'איר, הן כי ימיני בלשון ערב משמעו "תימן", והן כרמז

בעניין תספורת בימי ספירת העומר כתב: "דברי חז"ל ידועים, והמנהג גם כן ידוע, באין פרץ ואין יוצאת ואין צווחה. אך מה נעשה להמתפרצים, אם באנו להשיב להם גמול כמעשיהם אין לדבר סוף, וחוששני שמא יצא האדם חוץ למחיצתו". בתשובה אחרת, שעדיין מצויה בכתב יד והעוסקת במחלוקת שבין הרמב"ם והשולחן ערוך בדין "נטילת מים אחרונים", כתב: "אנכי איש צעיר נפלאתי מה כל ההמיה הזאת אם לא כי יש איזה מחלוקת בדבר באיזה מקום".

בין תימן לירושלים

הרב יחיא יצחק הלוי עמד במשך שנים רבות בקשרים עם מנהיגי היהדות שמחוץ לתימן: חיים נחום החכם באשי בתורכיה; מנהיגי חברת "כל ישראל חברים" בפריז; וכמובן גם רבני ומנהיגי הציבור היהודי בארץ ישראל: הן רבני התימנים כרב שלום אלשיך והרב אברהם אלנדאף, הן הרבנים האשכנזים והספרדים והן מנהיגי היישוב החדש. ארץ ישראל עמדה בראש מעייניהם של יהודי תימן, ובמשך מאות שנים שיגרו לחכמיה שאלות הלכתיות שלא באו על פתרונן בתימן עצמה. חיבורי רבני תימן נדפסו בירושלים וממנה הופצו בחזרה לתימן. כך למשל נדפסו בירושלים הספר "שתילי זתים" לרב דוד משרקי, תכלאל "עץ חיים" לרב יחיא צאלח. גם ספר ה"פרשה", המהווה מעין "חמישה חומשי תורה" כמנהג תימן נדפס בשנים אלו בירושלים, והרב יחיא יצחק הלוי השתתף בהגהתו. בשנת תרס"ח (1908) כוננה העדה התימנית בירושלים קהילה עצמאית, ובראש פעילות זו עמד הרב אברהם אלנדאף, ידיד נעוריו של הרב יחיא יצחק. הם קיימו ביניהם קשרי מכתבים הדוקים, וניהלו מערכת שד"רות מסועפת בתימן, שפיקח עליה ושגייה תרומות נכבדות לביסוס הקהילה בירושלים. בשנת תרס"ח, למשל, כתב הרב יחיא יצחק לרב אלנדאף בירושלים:

האימאם יחיא, שליט תימן בשנים 1918-1948

לפסוק אם אשכח ירושלים תשכח ימיני. ואכן, בשנות רבנותו התרחשו כמה עליות בולטות מתימן לארץ ישראל, ואף הוא עצמו שאף מאוד לעלות ארצה, אולם האימאם מנע זאת ממנו. לפיכך נותר בתימן עד פטירתו.

"והוא מחברת הציונים, ורק לראות את התימן יצא": הרב הלוי ושמואל יבנאלי

כחלק מקשריו המסועפים עם אישים שונים מארץ ישראל, נרקמו יחסים מיוחדים מאוד גם בינו לבין שמואל יבנאלי, שליח המשרד הארץ-ישראלי לתימן. יבנאלי יצא לדרכו מארץ ישראל בט"ו בכסלו תרע"א (1911), והגיע לצנעא לאחר חג הפסח. בצנעא נפגש עם הרב הלוי, ששימש הרב הראשי של תימן, ואת דמותו תיאר בין השאר במכתב ששלח לד"ר ארתור רופין, ראש המשרד הארץ-ישראלי. גם הרב יחיא יצחק הלוי, מצדו, תיאר את הפגישה עם השליח הציוני במכתב לידידו הרב אברהם אלנדאף, שעלה ארצה כ-20 שנים קודם לכן: "בזה החדש בא חכם אחד, אומר ששמו אליעזר או שמואל, וכי מושבו היה בעיה"ק יפו ת"ו, והוא מחברת הציונים, ורק לראות את התימן יצא. והוא יודע אותך, ושהרב שלהם שלח לך לצאת עמו, ובקשת כסף רב, והם לא רצו. מוכרח להודיעני".

יחסי ידידות והערכה עמוקה נקשרו בין יבנאלי לרב הלוי. כך למשל, באיגרת ששלח למשרד הארץ-ישראלי כתב יבנאלי על הרב הלוי: "על דבר החכם באשי בצנעא לא נדבר עדיין. אף כי הוא ראוי לתפוס מקום בארץ ישראל". באיגרת אחרת מארץ ישראל, לרב יחיא יצחק ולסלימאן חבשוש בתימן, כתב כי:

זוכרתי בידידי הרב כבוד מעלת תורת מארי יחיא יצחק, שאם פעם יעלה בדעתו לעלות לארצנו, ידע שיוכל להתפרנס בכבוד בארצנו ממלאכת הסופרות. ואולם היה מביא ברכה לבני עדת התימנים לרומם קרנם. כי אין ביניהם בעלי צורה ביפו וכל ישוב התימנים הוא בשפל המדרגה לרגל זה. ויודע אני שהוא דרוש לעדתו בני ק"ק צנעא יע"א, ולכן אין בא לפתותו בזה, אלא כלאחר יד. אם יעלה בדעתו דבר זה, נאמר לו ברוך הבא.

מכתבים רבים נשמרו מההתכתבות בין השניים, והם מאירים באור חדש את מצבה המדיני, הכלכלי והתרבותי של קהילת צנעא בימים ההם: יחס השליטים העות'מאנים והמוסלמים לקהילה היהודית, הקמת בית ספר, הטבת חינוכם של ילדי צנעא ועוד. להלן קטעים משתי איגרות שכתב הרב הלוי ליבנאלי:

לכבוד ידידנו היקר והאהוב החה"ש [החכם השלם] האדון אליעזר בן יוסף יצ"ו שלום. קבלנו מכתבו השלוח מעי"ת [מעיר תהלה] ערך (י"א תרע"א) [...] לבשורת ביאת מורה עברי שמחנו. רק נקוה כי חיש יבוא אלינו ביפשא"ק [ביפה] שעה אחת קודם]. כי בעיניך ראית מצב בי"ס החדש שלנו

ומוריו [...] ספרי השכלה שקבלנו, הודענו לאדון במכתב הקודם מה הן, וחולתן לא קיבלנו. גם שלחנו להם מכתב, ולא זכינו לתשובה. נקוה כי מעי'לתו] ישלח להם מכתב שלוח לנו חוברות, אחת אחת מכל מין. כי עתה הראשונות מתחילים להתקבל מעט מעט, כדרך כל התחלה.

ובמכתב נוסף:

ענין האיש שזכרת שהסכים לצאת לתימן, אם יודעים שהוא זריז וחרוץ בהבנת העסק והמכתבים והחשבונות של האפ"ק, בודאי כי יקבל מהסוכנות אלף ומאתים פרנק ויותר בחריצותו. וכבר שלחנו מכתב מקודם להאפ"ק ע"ד הסוכנות, אולם בטחנו על מעי' הא' [מעלת האדון] כי הוא ישתדל במוקדם האפשרי בידיעתו היתירה מדיעתנו, כי חפץ חסד הוא, לגמור הדבר על צד היותר טוב.

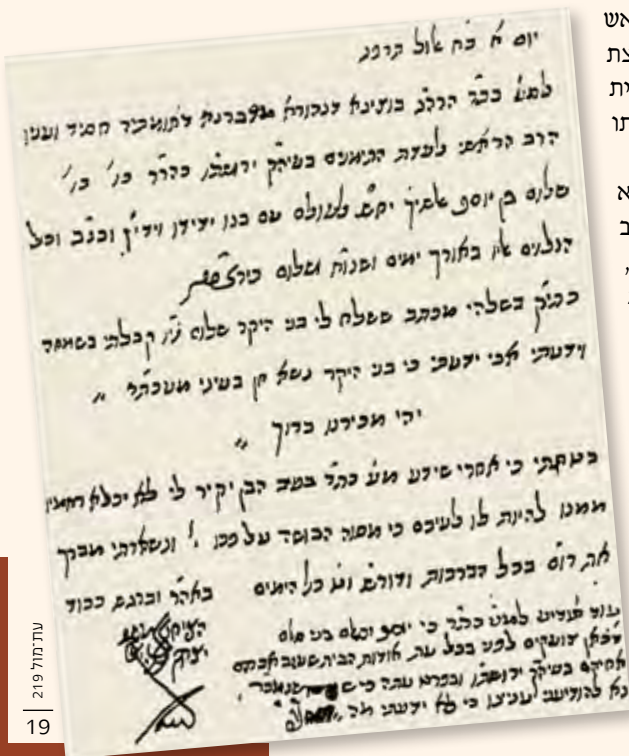

הרב יחיא יצחק הלוי נפטר בי"א בסיוון תרצ"ב. מאז פטירתו ירדה הקהילה הלוח וחסור, עד לחיסולה הסופי של הקהילה בשנת תש"י (1950) במבצע "על כנפי נשרים", ולא קם לה עוד מנהיג בשיעור קומתו.

בנו, הרב שלום הלוי, נולד בצנעא בשנת תרנ"א (1891), למד תורה מפי אביו, וכבר בצעירותו שימש ברבנות מטעם אביו כבודק וסומך שוחטים ותלמידי חכמים מערי תימן וכפריה.

בשנת תרפ"ג (1923) עלה בגפו לארץ ישראל, בהניחו בתימן את אביו, את אשתו ואת ילדיו. לאחר כשנה נקרא על ידי הרבנים הראשיים בתל אביב, הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל והרב שלמה אהרן הכהן אהרונסון, לשמש חבר בית הדין בעיר, ומאז הנהיג את העדה בארץ ישראל במשך כ-50 שנה: בין השאר לימד בישיבת אהל תורה בתל אביב, הוציא לאור ספרי שו"ת, סידורים ומשניות ליהודי תימן ועוד. בשנת תשכ"ב, לאחר שפרש לגמלאות, עלה לירושלים ושימש ראש ישיבת סוכת שלום, והמשיך לשמש ראש רבני תימן וחבר מועצת הרבנות הראשית לישראל, עד פטירתו בשנת תשל"ג (1973).

בן נוסף של רבינו יחיא יצחק הלוי הוא הרב חיים יצחק הלוי, ששימש בהנהגת הקהילה בצנעא עד עלייתו ארצה בשנת תש"י (1950). בארץ שימש רב העיר הרצליה כ-40 שנה, עד פטירתו בשנת תשס"ה.

מכתבו של הרב הלוי לרב שלום אלשיך, ראש עדת התימנים בירושלים, תרפ"ג (1923)